

**Advies Aanwijzingsbesluiten Natura 2000 Provincie Gelderland – Omkeergebieden
25 augustus 2009**

**Aan: De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, mevrouw G. Verburg
Van: Gedeputeerde Staten van Gelderland**

Dit advies van het College van Gedeputeerde Staten van Gelderland betreft de volgende Natura 2000 gebieden (de zogenaamde omkeergebieden) in Gelderland:

- Arkemheen
- Teeselinkven
- Korenburgerveen
- Bekendelle
- Wooldse Veen
- Landgoederen Brummen
- Rijntakken
  - Uiterwaarden IJssel
  - Uiterwaarden Nederrijn
  - Gelderse Poort
  - Uiterwaarden Waal
  - Loevestein Pompveld & Kornsche Boezem
- Veluwe

Alvorens de gebieden achtereenvolgens te behandelen, geven wij u een algemeen advies over een aantal gebiedsoverstijgende onderwerpen.

1. Generiek advies

Wij willen in de eerste plaats een aantal onderwerpen onder uw aandacht brengen:

- de aanwijzingsprocedure
- het vraagstuk van stikstof/ammoniak en Natura 2000
- juridische houdbaarheid van beheerplannen
- MIRT-projecten
- haalbaarheid en betaalbaarheid

1.1 Aanwijzingsprocedure

Bij ons en onze partners in de gebiedsprocessen bestaat een grote behoefte aan inzicht in de procedure na 1 september 2009 en de planning van de aanwijzingsbesluiten van LNV. Diverse malen is in de gebieden al onvrede geuit over het feit dat de specifieke reacties op de zienswijzen op de ontwerp-aanwijzingsbesluiten zo lang op zich laten wachten. Het is daarom niet wenselijk dat wij na 1 september lange tijd niets van u zouden horen over de aanwijzingsbesluiten en het nog lange tijd zou duren voordat de aanwijzingsbesluiten definitief worden gemaakt. Een langdurig slepend besluitvormingsproces brengt het draagvlak, de kwaliteit en de voortgang in de beheerplannen in gevaar. Het maatschappelijk draagvlak voor Natura 2000 wordt er verder door verzwakt. Wij verzoeken u daarom zo spoedig mogelijk de aanwijzingsbesluiten te publiceren.

1.2 Stikstof/ammoniak

De hoge stikstofdepositie in onze provincie, afkomstig van verschillende bronnen van binnen en buiten Gelderland, heeft blijkens jurisprudentie vergaande consequenties voor de vergunbaarheid van initiatieven van bedrijven. In uw brief van 30 juni 2009 onderkent u dat en doet u voorstellen voor oplossingsrichtingen. Net als andere provincies werken wij aan een aanpak voor met name de veehouderijen. Om deze te laten slagen en juridisch houdbaar te

doen zijn, zullen echter wetwijzigingen noodzakelijk zijn. Wij pleiten daarom voor een spoedige aanpassing van wet- en regelgeving in aansluiting op hetgeen u in uw brief van 30 juni voorstelt. De brief baart ons op enkele onderdelen echter wel zorgen. Met name de definitie van bestaand gebruik, zoals u die hanteert, biedt weinig aanknopingspunten voor praktische oplossingen. Wij vragen u om hetgeen de adviesgroep onder voorzitterschap van de heer Servaes Huys over bestaand gebruik zegt, nog eens te bezien.

Tevens vinden wij het van groot belang dat u dit vraagstuk niet beperkt tot ammoniak vanwege veehouderijen. Er zullen naast toetsingskaders voor ammoniak ook toetsingskaders voor andere stikstofbronnen (verkeer en industrie) nodig zijn. Daarop is nog onvoldoende zicht. Het is daarbij zeer belangrijk dat er een stevig landelijk generiek beleid ontwikkeld wordt voor het stikstof/ammoniakvraagstuk. Generiek beleid is nodig voor de juridische borging van bestaand gebruik en voor ruimte voor de ontwikkeling van veehouderijen, andere bedrijven en verkeersinfrastructuur. Wij pleiten daarom voor een effectief landelijk beleid voor stikstofbronnen, verdergaande ambities in het kader van de verlaging van de NEC plafonds voor NOx en NH3 in 2020 en monitoring van de invloed van emissies uit het buitenland.

1.3 MIRT

Recent is in beeld gekomen dat MIRT projecten in de beheerplannen moeten worden opgenomen. Wij gaan er vanuit dat de benodigde onderbouwing zal worden aangeleverd door de rijksoverheid. Wij kunnen niet beoordelen welke consequenties het meenemen van MIRT projecten in beheerplannen heeft voor kosten en juridische risico's. Wij vragen u daarover meer duidelijkheid te verschaffen.

1.4 Juridische status en juridische houdbaarheid van beheerplannen

Er bestaat bij overheden en maatschappelijk organisaties zorg over de juridische status van beheerplannen. Daarover zou u nog meer duidelijkheid dienen te verschaffen. Verder wordt binnen de systematiek van de Natuurbeschermingswet uitgegaan van goede ecologische onderbouwing van onderdelen van de beheerplannen, toetsingen en maatregelen. Die ecologische onderbouwing is bij de huidige stand van de kennis en wetenschap niet altijd overtuigend te geven. Er zijn nog zeer veel kennisleemtes in wetenschappelijke inzichten over onder meer de staat van instandhouding en de wijze van invloed van abiotische factoren op die staat van instandhouding, variëren tussen wetenschappers onderling. Dit betekent dat er een relatief groot juridisch afbreukrisico is van de beheerplannen en de uitvoering ervan (vergunningverlening). Wij vragen u dringend daarover duidelijkheid te verschaffen.

1.5 Haalbaar en betaalbaar

Op basis van de stand van zaken van de beheerplannen kunnen wij concluderen dat de instandhoudingsdoelstellingen grotendeels haalbaar zijn. In de volgende paragrafen geven we specifiek aan waar de haalbaarheid in gedrang komt en de aanwijzingsbesluiten zouden moeten worden bijgesteld. We kunnen constateren dat het bestaande beleid op terreinen die aanpalend zijn aan Natura 2000 veelal toereikend is gebleken. In de beheerplannen kan aangesloten worden op het reeds in gang gezette beleid op het vlak van natuur, landbouw, regionale economie, leefbaarheid voor de grote rivieren, de Veluwe en de Achterhoek.

Op de betaalbaarheid van maatregelen komen we in november a.s. terug als er meer zicht is op het oplossen van de stikstof/ammoniakproblematiek en in een aantal gevallen de specifieke vraagstukken van verdrogingsbestrijding. Veel maatregelen zullen kunnen worden genomen binnen de bestaande budgetten, door fasering en herprioritering van uitgaven. Kosten die daarboven uitsteken en waarvoor aanvullende middelen nodig zijn, betreffen:

- versnelde investeringen voor extra technische maatregelen in de agrarische sector, gecombineerd met saldering en het sanering van piekbelastingen;
- kosten voor tegengaan van verdroging buiten TOP-gebieden;
- eventuele verplaatsing van niet-agrarische bedrijven;

- intensivering van effectgerichte beheermaatregelen door terreinbeheerders;
- eventuele schadeclaims die voortvloeien uit Natura 2000.

Deze kosten die direct gekoppeld zijn aan de uitvoering van Natura 2000 en die niet gedekt zijn door bestaande middelen, dienen voor rekening van de rijksoverheid te komen.

2. Natura 2000 gebied #56 Arkemheen

Wij hebben op 17 februari 2009 het ontwerp beheerplan voor Arkemheen vastgesteld en aan u doen toekomen. Als mede bevoegd gezag dient u het eveneens in ontwerp vast te stellen alvorens het ter visie kan worden gelegd. Die vaststelling heeft tot op heden nog niet plaatsgevonden.

U stelt het aanwijzingsbesluit voor Arkemheen dit jaar vast. Op grond van informatie van uw ministerie constateren wij met waardering dat u daarbij rekening houdt met ons schrijven van 22 juli 2008 waarin wij op grond van ecologisch onderzoek dat mede ten grondslag ligt aan het beheerplan, hebben verzocht de Grote Modderkruiper niet als soort op te nemen in het Aanwijzingsbesluit. Wij zullen de Smient als soort in het ontwerp-beheerplan opnemen alvorens het ter visie wordt gelegd.

Wij betreuren het dat u niet de Grutto als doelsoort opneemt. Zowel uit het gebiedsproces, als uit de diverse inspraakreacties is gebleken dat hiervoor goede argumenten zijn en een groot draagvlak bij de betrokken ondernemers is. Wij constateren dat deze soort sinds de vaststelling van de Vogelrichtlijn in 1979 in toenemende mate in zijn voortbestaan wordt bedreigd. Wij nemen de vrijheid om over deze en andere weidevogels passages in het beheerplan op te nemen ten behoeve van het draagvlak en de evenwichtigheid van het plan en ten behoeve van het in stand houden van de voor Nederland zo belangrijke weidevogels.

Haalbaar en betaalbaar

De kosten van de maatregelen zijn in het beheerplan gedekt. De uitvoering is haalbaar en betaalbaar. In het plan is rekening gehouden met landbouwkundige aspecten en de uitvoering van het plan zal naar verwachting een gunstig effect hebben op de recreatieve aantrekkingskracht van het gebied. Wij verwachten daarom per saldo geen negatieve economische effecten van dit plan.

3. Natura 2000 gebied #59 Teeselinkven

Het werkdocument voor Teeselinkven is gereed en is aan de grondeigenaren in en rond het gebied gepresenteerd op 16 juni 2009. Omdat de ammoniakparagraaf nog niet volledig gereed is, is het plan nog niet door ons in ontwerp vastgesteld. U ontvangt het werkdocument separaat voor 1 september 2009. Zodra de stikstof/ammoniakparagraaf af is ontvangt u een compleet concept-plan.

Gevlekte witsnuitlibel (H1042)

Voor het gebied Teeselinkven in de gemeente Berkelland is in het ontwerp-aanwijzingsbesluit de Gevlekte witsnuitlibel (H1042) aangewezen. De doelstelling voor de Gevlekte witsnuitlibel is behoud van de omvang en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied voor uitbreiding van de populatie tot een duurzame populatie van ten minste 500 volwassen individuen.

In het concept beheerplan is op basis van ecologische studie geconstateerd dat er enkele tientallen exemplaren zijn in het gebied (Schut, 2008). Op grond van de ecologische studie, adviseren wij u de doelstelling bij te stellen. Uit de studie blijkt dat het gelet op de oppervlakte van het gebied (27 hectare) en met name de habitat (0,7 hectare ven) niet mogelijk is om tot een duurzame leefgemeenschap van 500 adulte exemplaren te komen. De dichtheden van de Gevlekte witsnuitlibel zijn in een aantal laagveengebieden zeer hoog maar zijn op de hogere zandgronden juist laag (Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, 2002).

De doelstelling voor H1042 is daarom niet haalbaar. In het beheerplan worden binnen de beperking van het gebied (hogere zandgronden) wel optimale leefomstandigheden voor de Gevlekte witsnuitlibel gecreëerd. Dit kan er naar verwachting toe leiden dat de populatie van tientallen individuen ten minste in stand blijft en minder kwetsbaar wordt.

Droge Heide (H4030)

Dit habitattype komt voor op 0,2 hectare. De doelstelling is behoud van omvang en kwaliteit. Het probleem is echter dat de droge heiden grenzen aan de vochtige heiden (H4010A, 1,4 ha.). En de vochtige heide grenst weer aan het zwakbufferende ven met Galigaanmoeras. De kernopgave is gericht op kwaliteitsverbetering (ook latere successiestadia) van zwakgebufferde vennen H3130 mede als habitat voor Gevlekte witsnuitlibel H1042. Daarnaast is er een wateropgave. Maatregelen ten behoeve van de kernopgave, de wateropgave en het doel voor de vochtige heide leiden ertoe, dat de kwaliteit van de droge heide mogelijk zal afnemen. Gezien het zeer geringe oppervlak van dit habitattype, de strijdigheid met andere opgaven en de geringe bijdrage aan de landelijke doelstelling, adviseren wij u om dit doel te schrappen en te kiezen voor prioriteit van het habitattype Vochtige heiden (H4010).

Voor de aanleg van de A18 wordt een milieu effectrapportage uitgevoerd. Op de uitkomst daarvan kan niet worden vooruitgelopen.

Haalbaar en betaalbaar

Zoals hierboven is aangegeven achten wij de kwantitatieve doelstelling voor de Gevlekte Witsnuitlibel in dit gebied niet haalbaar. Even zo achten wij het niet haalbaar om in dit gebied een belangrijke bijdrage te leveren aan de het habitattype Droge heide. Mede gelet op de beperkte omvang van het gebied zijn de maatregelen uit dit plan betaalbaar uit bestaande middelen. De economische effecten betreffen met name de agrarische sector. De omvang daarvan komt volledig in beeld op grond van de uitgewerkte ammoniakparagraaf. Met ondernemers met grondgebruik in het gebied wordt gekeken naar de economische effecten van de voorgestelde maatregelen en de wijze waarop daarmee kan worden omgegaan.

De aanwijzing van Teeselinkven als Natura 2000 gebied heeft mogelijk gevolgen voor de aanleg van de A18. De economische effecten van het eventueel niet kunnen aanleggen van de weg reiken verder dan de directe omgeving van het gebied.

4. Natura 2000 gebied # 61 Korenburgerveen

U publiceert in de maand september a.s. het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor Korenburgerveen. Het concept-beheerplan is grotendeels gereed en neergelegd in een werkdocument. Na publicatie van het ontwerp-aanwijzingsbesluit kan het concept-beheerplan volledig worden opgesteld. U ontvangt het dan zo spoedig mogelijk. Daarop vooruitlopend adviseren wij u het volgende.

Begrenzing

In onze brief van 10 maart 2009 hebben wij u een advies verstrekt over de begrenzing van het Korenburgerveen in de gemeenten Winterswijk en Oost Gelre. De argumentatie voor ons begrenzingsvoorstel willen wij hierbij herhalen voor het deel dat blijkens de vooraankondiging niet zal worden opgenomen in het ontwerp-aanwijzingsbesluit van september aanstaande. De begrenzingskaart treft u aan het eind van deze bijlage als Kaart 1.

Wij stellen voor om voor de gronden die in eigendom zijn van de Stichting Marke Vragender Veen de grens van het Natura 2000 gebied te leggen tot de bospercelen langs de rand van het Vragender Veen. De zone tussen de hoogveenkern en onder meer de Maneschijnweg is natuurgebied (onderdeel van de EHS) en wordt als zodanig beheerd door de stichting. Er is met

het oog op het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen geen ecologische noodzaak om deze gronden thans mee te begrenzen.

Ons begrenzingsvoorstel is van cruciaal belang voor het draagvlak bij de ondernemers in de gemeente Oost Gelre en de leden van de genoemde stichting voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000 gebied Korenburgerveen. Wij wijzen u in dit verband ook naar de brief die de het bestuur van de stichting d.d. 29 juni 2009 aan u heeft gestuurd.

Wij dringen er nogmaals bij u op aan, om dit deel van de randzone van het Korenburgerveen niet mee te begrenzen.

Kamsalamander (H1166)

Uit de vooraankondiging blijkt dat u in het ontwerp-aanwijzingsbesluit niet meegaat met de argumentatie ten aanzien van de Kamsalamander (H1166) in onze brief van 10 maart jongstleden. Wij betreuren het dat u kennelijk geen rekening houdt met de lokaal en regionaal ontwikkelde omstandigheden. In dit advies willen wij u daarom opnieuw aangeven, hoe gelet op de specifieke omstandigheden in Oost-Gelderland de kansen optimaal benut kunnen worden om een duurzame populatie van de Kamsalamander in dit deel van Nederland te realiseren. Wij betrekken hierbij ook de doelstellingen in de aanwijzingsbesluiten voor de gebieden Wooldse veen en Bekendelle. Zie hieronder in paragraaf 7.

Vochtige alluviale bossen (H91E0)

Voor de uitbreiding van habitatype H6410 blauwgraslanden is het waarschijnlijk noodzakelijk om een deel van de vochtige alluviale bossen om te vormen. Daarom stellen we voor om bij de doelstelling voor Vochtige alluviale bossen (H91E0) op te nemen dat enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H6410 Blauwgraslanden is toegestaan.

In de vooraankondiging van het ontwerp-aanwijzingsbesluit blijkt dat u voor twee habitatypen (H4010 en H91D0) een verbeterdoel voorstelt in plaats van een behouddoel, waarvan tot nu toe op grond van het concept uit 2007 werd uitgegaan. Er is echter geen ecologische reden voor deze wijziging.

Vochtige heiden (H4010)

Tot het habitatype Vochtige heiden behoren de gedeelten die buiten het herstellende hoogveen liggen en dus geen deel uitmaken van Habitatype H7120. Hierbij aansluitend neemt het habitatype H4010 in het Korenburgerveen een beperkte oppervlakte in en is het habitatype in overwegend goed ontwikkelde vorm aanwezig. Er zijn nauwelijks tot geen mogelijkheden om de kwaliteit van dit habitatype verder te verbeteren. De kansen voor kwaliteitsverbetering liggen in het Korenburgerveen in het Hoogveen (H7120), de Vochtige alluviale bossen (H91E0) en het Blauwgrasland (H6410). De doelstelling voor H4010 dient dus te zijn: behoud van kwaliteit.

Hoogveenbossen (H91D0)

Uit de inventarisaties uit 2007 volgt dat het Korenburgerveen de beste voorbeelden van Hoogveenbossen van Gelderland bevat. Uit de beoordeling die is uitgevoerd in het beheerplanproces blijkt ook een goede kwaliteit. Voor het habitat H91D0 dient daarom de doelstelling te zijn: behoud van kwaliteit.

Haalbaar en betaalbaar

Zodra u het ontwerp-besluit in september heeft gepubliceerd, kunnen wij het beheerplan afronden. Dan zullen wij u ook informeren over de haalbaarheid en betaalbaarheid van de doelen en te nemen maatregelen.

5. Natura 2000 gebied #63 Bekendelle

In het beheerplanproces voor Bekendelle zijn wij geconfronteerd met grondeigenaren die weigeren om mee te werken aan het planproces zolang zij geen reactie hebben gehad op de door hen ingediende zienswijzen op het ontwerp-aanwijzingsbesluit van 2007. In samenwerking met vertegenwoordigers van uw Dienst Regionale Zaken Oost hebben wij tevergeefs geprobeerd de betreffende personen op andere gedachten te brengen. Vooralsnog is overeenstemming met de die personen over het plan niet haalbaar. Het werkdocument dat wij u sturen kent heeft slechts gedeeltelijke instemming van partijen in en rond het gebied. Wij hopen dat u het aanwijzingsbesluit zo spoedig mogelijk vaststelt en daarbij ingaat op de ingediende zienswijzen uit 2007. Wij adviseren u daarbij het volgende.

Kamsalamander (H1166)

De Kamsalamander (H1166) is aangetroffen in één poel in Bekendelle en enkele poelen in de omgeving van het gebied. De betreffende poelen zijn geschikt voor voortplanting. De overige wateren in het gebied zijn nauwelijks geschikt voor voortplanting. Delen van de bossen in de omgeving van de poelen waarin de soort zich voortplant, vormen een habitat voor de soort voor overwintering. Wij stellen voor om de verdere ontwikkeling van de soort niet te beperken tot de Natura 2000 gebieden om te komen tot een duurzame populatie in dit deel van Gelderland.

Begrenzing

Voorts stellen wij voor een grenscorrectie voor Bekendelle toe te passen. Een bosperceel van 2,0 ha in het zuidelijk deel, direct grenzend aan een erf adviseren wij te exclaveren. Het gaat hierbij om een langgerekt perceel aan de zuidrand, buiten het kerngebied van het boscomplex. Het betreft een relatief jonge bosgroeiplaats. De eerste generatie bos is hier rond 1900 aangelegd op voormalige landbouwgrond. De oorspronkelijke bodemgradiënten zijn in het verleden door het landbouwkundig gebruik verloren gegaan c.q. beïnvloed. Op dit moment bestaat het bos uit een menging van naald en loofbomen. De bodem bestaat overwegend uit vrij droge enkeerdgronden en veldpodzolgronden met grondwatertrap VII en VI. Door bodem/waterstanden en ligging buiten de invloedzone van beekwater, zijn er geen ontwikkelingsmogelijkheden voor de habitattypen H9160 en H91E0. De perspectieven voor ontwikkeling van habitatype H9120 zijn ongunstig. Het bos zou pas tot dit bostype kunnen gaan behoren als het meer dan 150 jaar oud zou zijn (nu eis: bos van voor 1850), dus over ca. 50 jaar. Gezien het landbouwverleden zijn de ontwikkelingskansen bovendien niet gunstig doordat de oorspronkelijke bodemkundige variatie verloren is gegaan. De voorgestelde correctie is weergegeven op kaart 2 aan het eind van dit document.

Haalbaar en betaalbaar

Wij voorzien voor de eerste beheerplanperiode geen verdere vraagstukken van haalbaarheid en betaalbaarheid die het bestaande beleid te boven gaan. De economische effecten op de langere termijn betreffen het uit productie nemen van naaldbossen in het gebied. Dit kan alleen gebeuren in overleg met de betrokken particuliere grondeigenaren. In dat overleg zal ook aan de orde komen op welke wijze deze effecten dienen te worden gemitigeerd.

6. Natura 2000 gebied #64 Wooldse veen

Voor het Wooldse veen sturen wij u separaat het werkdocument, dat nog zal worden aangevuld met een stikstof/ammoniakparagraaf en een uitgewerkte waterparagraaf. Wij verzoeken u het definitieve aanwijzingsbesluit zo spoedig mogelijk vast te stellen, rekening houdend met onderstaande adviezen.

Kamsalamander (H1166)

Uit de ecologische inventarisatie van het Wooldse Veen blijkt dat de Kamsalamander (H1166) in dit gebied niet wordt aangetroffen. De dichtst bij gelegen voortplantingswateren van deze soort liggen op dusdanig afstand dat het Wooldse Veen momenteel ook niet gebruikt wordt als overwinteringsgebied. Door realisering van de doelstelling voor Hoogveen H7120 zal de Kamsalamander in dit gebied zich niet kunnen ontwikkelen. Wij stellen voor om de doelstelling H1166 uit het Aanwijzingsbesluit voor Wooldse Veen te verwijderen.

Haalbaar en betaalbaar

Bij de vernatting van dit gebied voor de habitatdoelstellingen is de haalbaarheid en betaalbaarheid van de te nemen hydrologische maatregelen het uitgangspunt. De maatregelen zullen uit bestaande budgetten kunnen worden gedekt.

Mede in het kader van het GGOR zal worden bezien wat de effecten van vernatting zijn op de productiebossen in de omgeving van het gebied. Dan komen ook de economische effecten in beeld.

7. Kamsalamander (H1166) in Oost Achterhoek

Bij de instandhoudingsdoelstelling voor de Kamsalamander (H1160), zoals die in de ontwerp-aanwijzingsbesluiten voor een aantal gebieden is geformuleerd, is terecht opgenomen dat dit type verspreid voorkomt in een brede ring rondom Winterswijk. Het leefgebied betreft grotendeels kleinschalig agrarisch landschap dat buiten de Natura 2000 gebieden ligt. Er is de afgelopen jaren door bedrijven, overheden en terreinbeherende organisaties veel geïnvesteerd in de ontwikkeling van poelen voor het leefgebied van de Kamsalamander. Uitoefening van het agrarische activiteiten kan goed worden gecombineerd met de ontwikkeling van de noodzakelijke poelen. Wij verzoeken hierin niet regulerend op te treden via de Natuurbeschermingswet, maar de ontwikkeling van het leefgebied juist te stimuleren zonder dat dit ten koste gaat van agrarische activiteiten. Agrarische ondernemers zijn bereid en in staat om mee te werken aan de realisatie van meer poelen.

Wij willen graag met u overleggen over de aanpassing van de formulering van instandhoudingsdoelstellingen voor de Kamsalamander in de betreffende gebieden, die volledig recht doet aan hetgeen is geconstateerd voor het voorkomen van dit type in dit deel van Gelderland. De begrenzing van de gebieden is voor wat betreft dit type niet relevant. Dat is ook een belangrijke reden voor ons begrenzingsvoorstel voor Korenburgerveen (zie hierboven in paragraaf 4).

Wij verzoeken u bij de aanmelding in Brussel een benadering te volgen die aansluit bij de gunstige ontwikkeling van het voorkomen van deze habitatsoort in oost-Achterhoek. Ons beleid zal gericht zijn op het stimuleren van inrichting en beheer en onderhoud van leefgebieden in dit deel van de provincie, zonder dat er nadelige effecten voor (nieuwe) agrarische activiteiten in het gebied ontstaan.

In paragraaf 11 komen wij nog terug op de Kamsalamander omdat ook voor andere gebieden (Veluwe, Landgoederen Brummen, Rijntakken) geldt dat de Leefgebiedenbenadering volgens ons effectiever is om deze soort te beschermen en zich te laten ontwikkelen, dan de benadering die u voorstaat in de aanwijzingsbesluiten.

8. Natura 2000 gebied #58 Landgoederen Brummen

ARCHIEF

Heischrale graslanden (H6230) en Blauwgraslanden (H6410)

Het gebied Landgoederen Brummen is ondermeer aangewezen voor Heischrale graslanden (H6230) en Blauwgraslanden (H6410). Doelen zijn voor beide typen uitbreiding van oppervlakte en verbetering van de kwaliteit. Deze typen hebben een *Sense of Urgency*-opgave. Ook wij hebben eerder in ons Natuurbeleidsplan gewezen op deze typen voor dit gebied, mede omdat zij in het verleden hier in ruime mate voor kwamen. Uit de inventarisatie, uitgevoerd in het kader van het beheerplan, blijkt echter dat deze typen nog maar in beperkte oppervlakten voorkomen: heischrale graslanden 0,2 ha en blauwgraslanden 1,2 ha. Uitbreiding en verbetering van de kwaliteit van deze en de andere instandhoudingsdoelen vergen vergaande maatregelen ten aanzien van hydrologie en reductie van stikstofdepositie. Ecologisch gezien is het waarschijnlijk wel haalbaar om de instandhoudingsdoelen te realiseren. Of de doelstellingen kunnen worden gehaald, hangt onder meer af van de herbegrenzing van de Ecologische Hoofdstructuur. De grens zal worden bepaald op grond van de uitkomsten van het GGOR en de betaalbaarheid van de maatregelen die daarin staan opgenomen.

De kosten om de uitbreiding en kwaliteit van de doelen te realiseren zijn zeer hoog, vanwege de vernatting van percelen in de omgeving. De uitvoering zal gefaseerd plaatsvinden met name vanwege de huidige grondposities. De *sense of urgency*-opgave lijkt niet betaalbaar binnen de bestaande budgetten. Wij vragen u additioneel voldoende financiële middelen beschikbaar te stellen indien u deze ambitieuze instandhoudingsdoelen op korte termijn voor Landgoederen Brummen wilt realiseren.

Drijvende waterweegbree (H1831)

Het gebied is voorts aangewezen voor de Drijvende waterweegbree (H1831). Doel is behoud van omvang en kwaliteit van de biotoop voor behoud van de populatie.

Uit de inventarisatie in het kader van het beheerplan is gebleken dat deze habitatsoort de afgelopen 6 jaar 2 maal is waargenomen. In het ontwerp-aanwijzingsbesluit is opgenomen dat de omvang van de populatie onduidelijk is. Uit de inventarisaties blijkt dat de aantallen zeer beperkt zijn en er geen sprake is van een populatie. De soort komt voor op de oevers van zwakgebufferde vennen (H3130). Behoud van dit instandhoudingsdoel zal in het beheerplan worden geborgd. Daarmee worden dan ook gunstige condities voor de drijvende waterweegbree minimaal behouden. Wij zullen de komende planperiode het voorkomen van de Drijvende waterweegbree monitoren. Na de eerste planperiode zullen wij op grond van de monitoringsresultaten aangeven in welke mate het gebied zich leent voor het behoud van een duurzame populatie. In de eerste beheerplanperiode zullen geen aanvullende maatregelen voor de drijvende waterweegbree worden opgenomen.

Haalbaar en betaalbaar

De kosten van de hydrologische maatregelen voor Landgoederen Brummen zijn berekend op ruim € 2,6 mln. De kosten van de verwerving van de agrarische percelen worden in onderhandeling bepaald en zijn een veelvoud daarvan. Inrichting van de terreinen is berekend op € 2 mln. De economische effecten zijn mogelijk verminderde agrarische activiteit in het gebied.

9. Natura 2000 gebieden Rijntakken

Voor de Rijntakken zijn door u vijf ontwerp-aanwijzingsbesluiten opgesteld:

Natura 2000 gebied #38 Uiterwaarden IJssel
Natura 2000 gebied #66 Uiterwaarden Nederrijn
Natura 2000 gebied #67 Gelderse Poort
Natura 2000 gebied #68 Uiterwaarden Waal
Natura 2000 gebied #71 Loevestein Pompveld & Kornsche Boezem

Vanwege de samenhang tussen de uiterwaarden en enkele binnendijkse gebieden langs de Rijntakken is in 2008 een Koepelplan voor de Rijntakken opgesteld, waarin expliciet is ingegaan op die samenhang. Het Koepelplan hebben wij u eind 2008 toegezonden. Wij hebben er voorts voor gekozen om parallel aan de opstelling van het beheerplan een Plan-m.e.r. te laten uitvoeren. Dit alles heeft wel tot gevolg dat wij nog geen volledig concept-plan voor de honderden kilometers lange Rijntakken kunnen overleggen voor 1 september. Het concept-plan is voor het eind van 2009 gereed.

Hieronder gaan wij eerst in op enkele algemene overwegingen ten aanzien van de haalbaarheid (9.1) en betaalbaarheid (9.2) van de Natura 2000-doelen voor de gebieden langs de Rijntakken. Vervolgens maken wij enkele opmerkingen bij specifieke doelen en de toelichting daarop (9.3). Ten slotte gaan wij in op verschillende aspecten van de begrenzing van de gebieden (9.4).

9.1 Haalbaarheid

Eén pakket Natura 2000-doelen voor de Rijntakken

De Natura 2000-gebieden langs de rivieren zijn bij uitstek dynamische gebieden, zowel wat betreft de ontwikkelingen in natuurwaarden als in relatie met sociaal-economische ontwikkelingen en gevolgen van klimaatverandering. Zowel ecologisch als fysisch-geografisch vormen de gebieden een éénheid. Grootschalige veranderingen in de Rijntakken als gevolg van werken voor hoogwaterveiligheid en grootschalige ontgroningen kunnen lokaal van invloed zijn op instandhoudingsdoelstellingen, maar in het Rijntakken gebied als geheel blijven voldoende mogelijkheden bestaan voor de duurzame instandhouding van habitattypen en leefgebieden. De formulering van doelen voor vijf Natura 2000-gebieden afzonderlijk, beperkt echter de mogelijkheden om bij realisatie van doelen af te stemmen op de dynamiek en de natuurlijke systeemkenmerken van de Rijntakken. Ook is er minder ruimte om een duurzame afstemming te vinden tussen realisatie van natuurdoelen en rivierveiligheid en andere sociaal-economische ontwikkeling in deze multifunctionele Natura 2000-gebieden. Enkele voorbeelden van soorten en habitattypen waarvoor meer gebieden een bijdrage aan de doelstellingen kunnen leveren dan uit uw besluiten afgeleid kan worden zijn:

- Ontwikkeling van Droge hardhoutoibossen (H91F0) in de Uiterwaarden van de Waal.
- Ontwikkeling van Beken en rivieren met waterplanten subtype B langs alle riviertakken.
- Uitbreidingsmogelijkheden voor Vochtige alluviale bossen (H91E0 A) in Loevestein, Pompveld en Kornse Boezem.
- Behoud van (het populatienetwerk van) de Meervleermuis, onder andere langs de Neder-Rijn en IJssel.
- Aalscholver kolonies, onder andere in de Uiterwaarden van de Waal.
- Rietvogels
- Overwinterende Brandganzen langs de Neder-Rijn en Waal.

Wij stellen u voor de doelstellingen niet te koppelen aan de deelgebieden, maar steeds te spreken over een bijdrage aan een regionale opgave voor de vijf gebieden samen. In het kader van het Koepelplan is hierover door een panel van juristen in opdracht van de Programmadirectie Ruimte voor de Rivier een juridisch advies opgesteld.

De beoordeling van de haalbaarheid van de doelstellingen baseren wij op de functies en werking van het gebied binnen de huidige normen voor hoogwaterveiligheid. Wanneer besloten wordt om de maatgevende afvoer voor de Rijntakken te verhogen naar 18.000 m³/sec zal opnieuw moeten worden getoetst in welke mate de Natura 2000-doelen haalbaar zijn. Dit kan leiden tot de keuze om niet strikt aan de rivierdynamiek gebonden Natura 2000-doelen (met name grasetende watervogels) aan andere gebieden toe te gaan kennen.

Procesbeheer graslanden

Stroomdalgraslanden (H6120) en Glanshaverhooilanden (H6510 A) kennen in uw systematiek een beperkte definitie die is gebaseerd op beheer in een historische context. In het nieuwe procesbeheer dat op veel plaatsen langs de rivieren met succes wordt toegepast, ontstaan vegetaties die in hun soortenrijkdom sterke gelijkenis vertonen met de stroomdalgraslanden binnen uw definitie. Op enkele punten wijken zij echter af en kennen ze een grotere dynamiek dan de historisch beheerde graslanden. Wanneer wij het toekomstperspectief en de haalbaarheid van de uitbreidingsdoelstelling voor dit habitatype (indien ruim omschreven) beoordelen in de context van het moderne proces beheer, zien wij veel mogelijkheden om het type te versterken door uitbreiding van omvang en verbetering van de geografische verdeling. Realisatie van stroomdalgraslanden (in strikte zin) is daarentegen een opgave die moeilijk past in de natuurontwikkelingsplannen vanuit EHS en NURG. Wij verzoeken u in de toelichting op de doelstellingen te verwijzen naar de ontwikkeling van de graslandtypen in brede zin.

'Ten gunste van...'-formulering

De realisatie van typische riviernatuur zoals vochtige alluviale bossen en stroomdalgraslanden gaat in veel gevallen ten koste van het foerageergebied van grasetende watervogels. Wij onderschrijven de prioritering die u in de besluiten aanbrengt door een 'ten gunste van...'-formulering op te nemen. Wij constateren echter dat u de uitbreiding het leefgebied van rietvogels nog niet heeft betrokken in deze formulering. De maatregelen die noodzakelijk zijn om duurzame populaties van deze soorten te realiseren hebben tot gevolg dat beperkte oppervlaktes vochtige alluviale bossen (H91E0) (met name ontstaan uit verruigde rietlanden) en foerageergebied van grasetende watervogels (Kolgans (A041), Grauwe gans (A043) en Smient (A050)) verloren gaan. Wij dringen er bij u met klem op aan de doelstellingen voor Kolgans, Grauwe gans en Smient zodanig aan te passen dat afname van het foerageergebied van deze soorten ten gunste van de ontwikkeling van het leefgebied van rietvogels mogelijk is.

De uitwerking van de 'ten gunste van...'-formulering roept vragen op over de mate waarin het foerageergebied van grasetende watervogels omgezet kan worden in relevante habitattypen en leefgebieden. In de praktijk leiden rivierkundige voorwaarden en kosten bij de herinrichting van uiterwaarden ertoe dat het oppervlak foerageergebied niet omgezet kan worden in een even groot oppervlak van habitattypen. Een deel van het oppervlak foerageergebied wordt omgezet in dieper water met beperkte natuurwaarden. Wij verzoeken helderheid te scheppen over de wijze waarop de 'ten gunste van...'-formulering kan worden toegepast, mede in relatie tot de beleidskaders die hiervoor vanuit de Programma Directie Ruimte voor de Rivier worden ontwikkeld.

Voor de Brandgans heeft u geen 'ten gunste van ...'-formulering opgenomen. Gelet op de gunstige populatieontwikkeling lijkt daar net als bij de andere ganzensoorten geen bezwaar tegen te bestaan. Door de verwachte toename van de populatie in de komende jaren moet echter worden aangenomen dat ten behoeve van de ontwikkeling van andere Natura 2000-doelen het foerageergebied van de Brandgans in beperkte mate moet worden aangetast. Wij verzoeken u daarom de 'ten gunste van ...'-formulering die u voor onder andere de Kolgans heeft vastgesteld, ook op deze soort te betrekken.

9.2 Betaalbaarheid

Ruimte voor de Rivier, Kaderrichtlijn Water en NURG

Wij zien de maatregelen in het kader van de PKB Ruimte voor de Rivier, Kaderrichtlijn Water en NURG als belangrijke voertuigen in de uitvoering van Natura 2000-opgaven in de eerste beheerplanperiode. Dit past ons inziens naadloos in de opdracht vanuit de drie programma's: De PKB Ruimte voor de Rivier heeft als doelstelling het realiseren van ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied. Natuur en Natura 2000-doelen zijn daar onderdeel van. De doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water en NURG sluiten nog beter aan bij de Natura 2000-doelen: de ontwikkeling van riviergebonden natuurtypen staat voorop. Deze programma's leveren met name een bijdrage aan de volgende uitbreidingsdoelen:

- Beken en rivieren met waterplanten (H3260)
- Slikkige oevers (H3270)
- Stroomdalgraslanden (H6120)
- Ruigten en zomen (H6430, subtypen A en B)
- Glanshaver- en vossenstaartheooilanden (H6510)
- Vochtige alluviale bossen (H91E0)
- Anadrome vissen - Zeeprik (H1095), Rivierprik (H1099), Elft (H1102) en Zalm (H1106)
- Bever (H1337)

Wij volgen hiermee uw uitgangspunt Natura 2000-doelen zoveel mogelijk vanuit bestaande programma's te realiseren. Dit vraagt van alle betrokken voldoende aandacht voor Natura 2000-doelen in de uitwerking van genoemde plannen.

Rivierkundige randvoorwaarden

In de uiterwaarden zijn de hoogteligging en de ruwheid van de vegetatie bepalend voor de doorstroming bij hoge rivierafvoer. De realisatie van uitbreidingsopgaven voor verschillende habitattypen en leefgebieden zal in belangrijke mate ten koste gaan van productiegrasland. In veel gevallen betekent dit dat er een ruwer vegetatietype ontstaat. Het gaat dan onder anderen om Stroomdalgrasland (H6120), Ruigten en zomen (H6430), Glanshaverhooiland (H6410A) en bostypen (H91E0, H91F0), maar ook om bijvoorbeeld het broedbiotoop van de Kwartelkoning. Hierdoor kan zoveel opstuwing ontstaan dat niet meer voldaan wordt aan de normen voor een veilige rivierafvoer. Om de Natura 2000-doelen toch te realiseren moeten in zulke gevallen bijvoorbeeld compenserende maatregelen worden getroffen ten behoeve van de doorstroming. Wanneer in het kader van bijvoorbeeld NURG en Ruimte voor de Rivier een integrale planstudie wordt uitgevoerd voor een deelgebied kan hiermee rekening worden gehouden. In andere realisatietrajecten, zoals particulier EHS-realisatie waaronder agrarisch natuurbeheer, zijn die mogelijkheden op basis van de bestaande financiering beperkt.

Financiering NURG

Het NURG-programma kan vanuit zijn doelstellingen gezien een belangrijke bijdrage leveren aan de realisatie van Natura 2000-doelen. Het budget voor het programma is echter beperkt. Getracht wordt om via batige saldi van onder andere zand- en kleiwinning en rode ontwikkelingen 'in te verdienen' binnen de projecten. Wij constateren dat in de planstudies die in dat kader uitgevoerd worden, rekening gehouden wordt met relatief grote zandwinnings. Hierdoor worden bestaande natuurwaarden en potentiële waarden in belangrijke mate aangetast. Aan de andere kant blijft hierdoor de meerwaarde in termen van Natura 2000-doelen beperkt. Zo'n uitwerking van het NURG-programma past ons inziens niet voldoende binnen zijn doelstellingen en wringt met het kader van Natura 2000. Graag treden wij met u in overleg over de realisatie van het NURG-programma en de kosten die daarmee zijn gemoeid.

Rietvogels in de Rijnstrangen

De doelen voor Rietvogels (een 'sense of urgency'-opgave) vereisen een belangrijke investering in het Rijnstrangengebied. In het kader van het ILG hebben wij middelen geprogrammeerd voor uitbreiding van het areaal rietland. Toch lijkt de betaalbaarheid van deze opgave in het geding

vanwege de kosten die voor achterstallig rietlandbeheer moeten worden gemaakt. Wij verzoeken u hiermee rekening te houden in uw afspraken met Staatsbosbeheer over de beschikbare middelen voor de uitvoering door deze organisatie.

9.3 Specifieke opmerkingen over doelen en toelichting

Habitattypen

Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150)

De definitie van dit type beperkt het habitatype tot niet-lijnvormige wateren en daarop aangesloten lijnvormige wateren. In de binnendijkse deelgebieden Pompveld en Kornsche Boezem van het Natura 2000-gebied Loevestein, Pompveld en Kornsche boezem komt de levensgemeenschap van dit type juist voor in lijnvormige wateren. In de toelichting op uw doelstelling voor dit type voor de binnendijkse leefgebieden, stelt u dat alleen verbetering van kwaliteit van toepassing is. Uit de analyses in het kader van het beheerplan blijkt dat de kwaliteit van de wateren waarin de levensgemeenschappen van het habitattypen voorkomen met name in de deelgebieden Kornse Boezem en Pompveld verbeterd kan worden en dat dit in lijn is met de inspanningen ten behoeve van Natura 2000-doelen voor vissen en de doelen van het EHS-beleid. Nu het habitattypen formeel niet, maar de daarbij behorende levensgemeenschap wel voorkomt (met positieve kansen voor ontwikkeling van het type), verzoeken wij u de toelichting op dit doel in dit gebied aan te passen.

Beken en rivieren met waterplanten (H3260)

Het subtype A komt ook voor in enkele beeklopen tussen de Veluwe en de IJssel. De benedenlopen binnen het Natura 2000-gebied Uiterwaarden van de IJssel en Uiterwaarden van de Neder-Rijn bieden kansen voor verdere ontwikkeling van dit type. Wij verzoeken u de toelichting op dit doel aan te passen.

Slikkige oevers (H3270)

De wisselingen in waterstanden die zo typisch zijn voor een duurzame ontwikkeling van dit type, ontbreken langs de Neder-Rijn vanwege het feit dat het waterpeil in een groot gedeelte van het jaar gefixeerd wordt door stuwen. De uitbreidingsdoelstelling in het gebied Uiterwaarden van de Neder-Rijn achten wij daarom niet realistisch. Als u er in weerwil van ons advies voor kiest de Natura 2000-doelen per Natura 2000-gebied vast te stellen, dringen wij er op aan de uitbreidings- en verbeterdoelstelling voor dit type in het gebied Uiterwaarden van de Neder-Rijn te schrappen.

Stroomdalgraslanden (H6120)

Overigens is met name de aanvoer zandig sediment is bepalend voor ontwikkeling van het type, niet alleen hoogteligging zoals u aangeeft in uw toelichting op de Natura 2000-doelen. Wij verzoeken u de toelichting op dit doel aan te passen.

Glanshaver- en vossenstaartheooilanden (H6510)

Glanshaverhooilanden zoals die zich van oudsher ontwikkeld hebben worden met name gevonden op dijktaaluds. Onder de kop 'begrenzing' gaan wij hier nader op in.

Langs de Waal komt het subtype A op meer plaatsen voor dan nu vermeldt (zie Habitattypenkaart). In uw toelichting op het doel voor subtype B vermeldt u naar het type op één locatie langs IJssel aanwezig is. Op grond van onze habitattypenkaart constateren wij dat er nog enkele locaties zijn waar dit type voor komt. Wij verzoeken uit dit aan te passen in uw toelichting op de doelen.

Vochtige alluviale bossen - zachthoutoibos (H91E0 A)

In de toelichting op het uitbreidingsdoel voor dit type langs de IJssel verwijst u voor de Duurche waarden naar een prioritering van graslandtypen boven oobossen vanwege de functie als foerageergebied voor ganzen. Deze nadere inperking van de doelstelling voor dit type is onnodig

en onjuist omdat genoemde graslandtypen slechts een heel beperkte waarde hebben als foerageergebied voor ganzen. Wij verzoeken u de toelichting aan te passen.

In de toelichting voor dit doel voor de Uiterwaarden van de Waal noemt u het een van de belangrijkste gebieden voor ontwikkeling van dit type. Hoewel dit gelet op de breedte van de lage uiterwaarden van deze rivier aannemelijk mag lijken, worden juist langs de Waal de mogelijkheden beperkt doordat deze riviertak 2/3 van de totale afvoer van de Rijn voor haar rekening neemt. De ontwikkelingsmogelijkheden zijn daarom zeker niet groter dan in andere Natura 2000-gebieden langs de Rijntakken. Wij verzoeken u de toelichting op dit doel in deze zin aan te passen.

Droge hardhoutoobossen (H91F0)

In het profielendocument wordt gesteld dat landelijk naar 15 locaties voor hardhoutoobossen moet worden gestreefd. Drie van de vijf gebieden waarvoor een instandhoudingsdoel voor hardhoutoobossen is geformuleerd vallen binnen het werkgebied van de Rijntakken. Deze drie gebieden vertegenwoordigen het overgrote oppervlak van de vijf gebieden. Gebleken is dat slechts op zo'n 10 locaties langs de Rijntakken het habitatype hardhoutoobos kan worden gerealiseerd. De opgave voor de twee gebieden buiten de Rijntakken is ons inzien daarom aanzienlijk.

Habitatrichtlijnsoorten

Kamsalamander (H1166)

Ten opzichte van buiten het netwerk Natura 2000 gelegen leefgebieden dragen de buitendijkse gebieden slechts in beperkte mate bij aan de bescherming van de soort. De soort handhaaft zich moeilijk in de uiterwaarden doordat bij hoge waterstanden vissen zich verspreiden over geïsoleerde wateren in de uiterwaarden waardoor de predatie sterk toe neemt. De rol die de uiterwaarden spelen in de verbinding van verschillende leefgebieden is dan ook beperkt. Enkele specifieke locaties in de uiterwaarden zijn desalniettemin van groot belang voor deze soort. In het kader van de ontwikkeling van de Ecologische Hoofdstructuur wordt binnendijs gewerkt aan verschillende verbindingzones voor deze soort. In de beheerplannen zullen wij op deze ontwikkeling aansluiten. Concrete knelpunten doen zich onder andere voor door wegverkeer op enkele dijktracés. In de beheerplannen zullen wij ingaan op deze knelpunten.

Voor de uitbreiding van de populatie richten wij ons niet op buitendijkse gebiedsdelen. Enkele binnendijkse deelgebieden van de Gelderse Poort en langs de Waal spelen wel een belangrijke rol als leefgebied voor de soort. Hier zijn maatregelen voor uitbreiding van de omvang en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied wel mogelijk.

Wij verzoeken u de toelichting op de doelen naar aanleiding van het bovenstaande aan te passen. Wij verwijzen u ook naar paragraaf 11 van dit advies.

Bever (H1337)

Voor de Gelderse Poort en de Uiterwaarden van de IJssel stelt u als doelstelling een uitbreiding van de populatie. Voor de Gelderse Poort delen wij uw analyse dat het gebied in zijn huidige vorm al veel ruimte biedt voor de soort. Wel ontstaan bij een groeiende populatie nieuwe vragen rond schade aan waterkeringen en gewassen. Wij verwachten in de beheerplannen hier oplossingsrichtingen voor te geven. Langs de IJssel betekent de uitbreidingsdoelstelling dat maatregelen moeten worden genomen voor de uitbreiding van het zachthoutoobossen. Voor onze overwegingen daarbij verwijzen wij u naar de paragraaf over Vochtige alluviale bossen - zachthoutoobos (H91E0 A) hierboven.

In uw toelichting op het doel voor deze soort voor de Uiterwaarden van de Waal stelt u dat zij een belangrijke verbinding vormt tussen de populaties in de Gelderse Poort en de Biesbosch. De uiterwaarden van de Waal voldoen in hun huidige toestand niet aan de vereisten voor een

functionele verbinding tussen Gelderse Poort en Biesbosch voor de Bever. Op basis daarvan zou een verbeteringsdoel voor de Waal passend zijn. U heeft daar voor deze soort niet voor gekozen. Anderzijds heeft u voor Vochtige alluviale bossen (H91E0 A) voor een complementair uitbreidingsdoel gekozen, mede vanwege de functie die dit habitattype kan vervullen voor de Bever. Wij verzoeken u doelen en toelichtingen voor de Bever en Vochtige alluviale bossen voor de Uiterwaarden van de Waal met elkaar in overeenstemming te brengen.

Broedvogels

Porseleinhoen (A119b)

In uw getalsmatige doelstelling gaat u uit van een ander type getal dan voor de overige vogelsoorten. Het genoemde getal heeft betrekking op 'gunstige jaren' waarbij u onder andere verwijst naar de situatie in 1983 (Gelderse Poort), in de jaren '70 (Waal) en in 1987 (IJssel). Wij kunnen de door u gestelde uitbreidingsdoelstelling moeilijk plaatsen in het kader van de door u beschreven spreiding in aantallen van de soort. Wij vragen u te verduidelijken hoe wij de doelstelling voor deze soort moeten begrijpen.

Niet-broedvogels

Kleine zwaan (A037) en Wilde zwaan (A038)

Aantallen van deze soorten in het rivieren vertonen aanzienlijke schommeling die niet verklaard kunnen worden door specifieke omstandigheden in het gebied. Veeleer lijken zij het gevolg van veranderingen in de omvang van de internationale populatie, de voedselbeschikbaarheid in het IJsselmeergebied en het temperatuurverloop en de ijsgang in wintermaanden. Wij hebben daarom bezwaar tegen de gestelde getalsmatige doelen. De uiterwaarden van de Rijntakken kunnen uitstekend een opvangfunctie vervullen in perioden dat andere gebieden minder geschikt zijn. Dit is echter moeilijk uit te drukken in een langjarig gemiddelde.

Nonnetje (A068)

Aantallen van deze soort in het rivieren vertonen aanzienlijke schommeling die niet verklaard kunnen worden door specifieke omstandigheden in het gebied. Veeleer lijken zij het gevolg van veranderingen in de omvang van de internationale populatie, de voedselbeschikbaarheid in het IJsselmeergebied en het temperatuurverloop en de ijsgang in wintermaanden. Wij hebben daarom bezwaar tegen de gestelde getalsmatige doelen. De uiterwaarden van de Rijntakken kunnen uitstekend een opvangfunctie vervullen in perioden dat andere gebieden minder geschikt zijn. Dit is echter moeilijk uit te drukken in een langjarig gemiddelde.

Meerkoet (A125)

In het rivierengebied vertoont het voorkomen van de Meerkoet een dalende trend. Het is niet duidelijk of dit door interne of externe factoren veroorzaakt wordt. Tegelijkertijd neemt de populatie omvang in andere Natura 2000-gebieden toe. De landelijke doelstellingen komen ons inziens daarom niet in gevaar. Indien u vasthoudt aan de getalsmatige doelstellingen is bijstelling van de doelstellingen voor deze soort na de eerste beheerplanperiode mogelijk aan de orde.

9.4 Begrenzing

Systematiek

De begrenzing van de Natura 2000-gebieden langs de Rijntakken is een lappendeken van verschillende combinaties van Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn en Beschermde Natuurmonumenten. In enkele gevallen gaat het zelfs om verschillende aanduidingen binnen één uiterwaard (onder andere de Kil van Hurwenen). Recent is een habitattypenkaart opgesteld voor de 5 Natura 2000-gebieden. Hierin valt op dat ligging van bestaande habitattypen zich niet beperkt tot de door u als Habitatrichtlijn aanwezen gebiedsdelen. Verschillende habitattypen komen in belangrijke mate voor in gebiedsdelen die door u als Vogelrichtlijn zijn benoemd.

Per gebiedstype zijn bepaalde onderdelen van de instandhoudingsdoelstellingen relevant: vogeldoelen voor Vogelrichtlijn gebied etc. In complementaire doelen heeft u vervolgens doelen vanuit de Habitatrichtlijn toegeedeeld aan het Vogelrichtlijngebied. De kluwen die hierdoor

ontstaat geeft veel verwarring. Ook belemmert deze methodiek de mogelijkheden om de kansen voor realisatie van verbeter- en uitbreidingsdoelen. De flexibiliteit om in het dynamische riviersysteem bijzondere habitattypen te behouden en te ontwikkelen wordt daarmee onnodig beperkt.

Door de Natura 2000-gebieden te ontschotten kunnen Natura 2000-doelen op een verantwoorde wijze worden gerealiseerd, rekening houdend met andere functies en de natuurlijke dynamiek van de rivieren. De totale Natura 2000-opgave voor de gebieden wordt hierdoor niet groter zodat eventuele beperkende gevolgen voor andere functies niet toenemen. Wij verzoeken u te kiezen voor één begrenzing voor de Natura 2000-gebieden langs de Rijntakken zonder verdere compartimentering. In de beheerplannen kan de ruimtelijke verdeling van doelen uitgewerkt worden. Enkele voorbeelden van situaties waarin de opdeling van Natura 2000-gebieden belemmerend werkt, zijn:

- Langs de IJssel constateren wij dat uitbreidingsmogelijkheden voor Glanshaver- en vossenstaartheoïlanden (H6510 A en B) zich juist ook in het Vogelrichtlijngebied voordoen. Wij vragen u daarom uw uitbreidingsdoelstelling niet te beperken tot het habitatrictlijngebied, maar deze te koppelen aan het gehele gebied, bijvoorbeeld door het onderscheid tussen gebiedstypen te laten vervallen.
- Ook gaat u er voor dit gebied van uit dat uitbreiding alleen mogelijk is in Vogelrichtlijngebied. In het MER dat is opgesteld voor het NURG-project Kil van Hurwenen wordt echter ook uitgegaan van versterking van het ooibos in het Habitatrictlijngebied. Rivierkundig heeft dat grote voordelen omdat de Kil van Hurwenen een van de meest stromingsluwe delen van de uiterwaarden van de Waal is.

Wijzigingen

Voor de Natura 2000-gebieden langs de Rijntakken heeft u ervoor gekozen het buitendijkse gebied en enkele ecologisch daaraan gerelateerde binnendijkse gebieden te begrenzen als Natura 2000-gebieden. In grote lijnen kunnen wij met uw keuze instemmen. Naar aanleiding van ecologische gegevens en de specifieke omstandigheden in de gebieden willen wij u vragen om de begrenzing op enkele punten te heroverwegen.

Voor de buitengrenzen van de Natura 2000 gebieden dringt zich de vraag op of de begrenzing aan de teen van de winterdijk (buitendijkse zijde) moet worden gelegd of op de kruin van de dijk. De grens is van belang voor het realiseren van de doelstellingen voor de Glanshaver- en vossenstaartheoïlanden (H6510). Dit habitatype komt op verschillende plaatsen langs de Rijntakken voor, onder meer op de taluds van de winterdijken aan de binnen- buitendijkse zijde. Het beheer van de taluds ten behoeve van een stabiele en veilige dijk biedt goede mogelijkheden voor behoud en uitbreiding van de oppervlakte van het type. De beheersinspanningen van waterschappen dragen hier op dit moment al in belangrijke mate aan bij. Wij zien de binnentaluds van de dijken als wezenlijk ander ecosysteem omdat de invloed van de rivier hier niet direct merkbaar is. Wij stellen daarom voor de grens van het Natura 2000 gebied te laten lopen tot aan de buitendijkse zijde van de kruin van de dijk waar op het dijktaalud bijzondere natuurwaarden aanwezig zijn en tot aan de teen van de buitendijkse zijde van de dijk waar zulke waarden op het dijktaalud niet aanwezig zijn. Voor een overzicht van de relevante locaties verwijzen wij naar de habitattypenkaart (digitaal op schijf bijgevoegd).

Dijkverleggingen

In de naaste toekomst zullen op verschillende locaties dijkverleggingen plaatsvinden. In de tekst van uw aanwijzingsbesluiten verwijst u bij het vaststellen van de grens van het gebied naar de ligging van de dijk. De vraag dringt zich op of met het verleggen van de dijken de grenzen van het Natura 2000-gebied veranderen zonder dat daar een wijziging van het aanwijzingsbesluit mee gemeoid is. Wij vragen u hierover helderheid te geven in uw besluiten.

In de praktijk blijkt dat bij verschillende Ruimte voor de Rivier-projecten de nieuwe buitendijkse terreinen een belangrijk rol kunnen spelen bij de realisatie van natuurdoelen (zie ook hierboven Vochtige alluviale bossen). Hierdoor is het mogelijk om de balans van achteruitgang en

ontwikkeling van natuurwaarden binnen een projectlocatie neutraal te houden of netto zelfs een positieve bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van Natura 2000-doelen. Voor nieuwe buitendijkse gebieden die hun agrarische functie behouden, geldt dat niet. De keuze of het begrenzen van nieuwe buitendijkse gebieden als Natura 2000-gebied nuttig (ten behoeve van de realisatie van natuurdoelen) en noodzakelijk (om negatieve effecten van het project op Natura 2000-doelen lokaal te mitigeren, te salderen of te compenseren) is, kan pas worden gemaakt wanneer de planvorming voor deze locaties in een vergevorderd stadium is. Wij vragen u dan ook toekomstige buitendijkse gebieden nog niet aan te merken als Natura 2000-gebied. Wij overleggen graag met u over toekomstige aanpassingen van de begrenzing naar aanleiding van dijkverleggingen.

Hoogwatervrije terreinen

Er zijn in de uiterwaarden verschillende hoogwatervrije terreinen die in het verleden een industriële of andere economische functie en bestemming hadden, maar die deze functie thans niet meer vervullen. In de beheerplanprocessen is gebleken dat deze terreinen belangrijke natuurwaarden in zich kunnen herbergen. Ook wordt door verschillende partijen die hebben deelgenomen de verandering naar de functie Natuur ook ondersteund. Wij stellen u voor om in de aanwijzingsbesluiten ruimte te laten voor het meebegrenzen van de hoogwatervrije terreinen die geen industriële functie meer vervullen. Dit kan door middel van een tekstwijziging, zodat die in de beheerplannen verder kan worden geconcretiseerd.

Havikerwaard

In het gebied Uiterwaarden van de IJssel is een exclavering opgenomen in de Havikerwaard. In het kader van compensatie op grond van de Natuurbeschermingswet voor de aanleg van de tweede stadsbrug bij Nijmegen, worden hier maatregelen genomen om de draagkracht van het gebied voor overwinterende ganzen verder te versterken. Een en ander is inmiddels opgenomen in een vergunning voor de aanleg van de brug (afgegeven 11 mei 2009). Nu de termijn voor het indienen van bezwaren op deze vergunning is afgelopen, kunnen wij u meedelen dat de direct bij de compensatie betrokken partijen, te weten de gemeente Nijmegen als vergunninghouder en het Landgoed Middachten als eigenaar van het compensatiegebied en in dat verband privaats gecontracteerde ten behoeve van de uitvoering van de compensatiemaatregelen, geen bezwaar hebben gemaakt tegen de vergunning. Wij adviseren u om alleen het compensatiegebied in de Havikerwaard binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied Uiterwaarden van de IJssel te brengen.

Technische correcties kaarten

In het beheerplanproces is op verschillende momenten door verschillende betrokken partijen geconstateerd, dat de begrenzing in de kaarten op sommige punten onnauwkeurig of onjuist is. Hoewel de tekstuele exclavering formeel leidend is, merken wij dat betrokken burgers en bedrijven er veel waarde aan hechten de exclavering ook op kaart te herkennen. Wij adviseren u daarom de kaarten te corrigeren. Het gaat dan bijvoorbeeld om:

- woningen en erven
- bedrijventerreinen
- terreinen voor (verblijfs-) recreatie
- toepassing van de winterdijk als begrenzing van de gebieden langs grote delen van de rivieren
- wijzigingen in de begrenzing van het Vogelrichtlijngebied zoals beschreven in de bijlagen bij uw besluiten

De bij ons bekende locaties hebben wij verzameld in een GIS-bestand dat wij u graag ter beschikking stellen voor het verbeteren van uw kaartmateriaal.

10. Natura 2000 gebied #57 Veluwe

De Veluwe is op afstand het grootste landgebied Natura 2000 in Nederland. Dit gebied kent 7000 grondeigenaren, evenzovele agrarische ondernemers wier handelen door de externe werking beïnvloed wordt door Natura 2000 en het beslaat 18 gemeenten. Het planproces is omvangrijk en gecompliceerd en vergt veel communicatieactiviteiten. Het werkdocument dat u voor 1 september wordt toegezonden, wordt op 24 augustus en 16 september a.s. besproken door de Taskforce Natura 2000 Veluwe. Onderstaande adviezen zijn op 8 juni in de Taskforce besproken.

Omdat er ten tijde van het opstellen van het concept-aanwijzingsbesluit en het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor het Natura 2000 gebied de Veluwe geen integrale gebiedsgegevens van de in het gebied aanwezige habitattypen en broedvogels beschikbaar waren, hebben wij onderzoek laten doen naar het voorkomen van habitattypen en broedvogels.

Van deze gegevens is gebruik gemaakt bij de onderstaande revisie van de doelen uit het Ontwerp Aanwijzingsbesluit.

Bij de beoordeling van de voorgestelde doelen uit het ontwerp is in het beheerplanproces eerst een analyse van het systeem van de Veluwe gemaakt. Op grond hiervan zijn op landschapniveau sets van doelen onderscheiden die kenmerkend zijn en als graadmeters voor de biodiversiteit worden voorgesteld.

In het werkdocument van het concept-beheerplan onderscheiden we 4 landschapstypen die kenmerkend zijn voor het systeem van de Hogere Zandgronden van de Veluwe.

Bij de visie op de realisering van de voorgestelde doelen wordt er vanuit gegaan dat we voor de soorten en broedvogels alleen op habitatniveau maatregelen kunnen nemen c.q. dat alleen de leefgebieden kunnen worden beïnvloed. Dit betekent dat het niet zinvol is om kwantitatieve doelstellingen voor de soorten en broedvogels te formuleren.

10.1 Habitattypen

In het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor de Veluwe zijn 18 Habitattypen aangewezen. Veertien daarvan dienen in oppervlakte te worden uitgebreid. In 15 gevallen dient de kwaliteit te worden verbeterd.

De door Alterra opgestelde Factsheets voor Natura 2000 Habitattypen in Gelderland geven aanleiding tot een gewijzigde opvatting over de bostypen H9120 (beuken-eikenbossen met Hulst) H9160 (Eiken-Haagbeukenbos), H9190 (Oude zuurminnende eikenbossen) en H91E0C (Beekbegeleidende bossen). Deze opvattingen zijn door uw ministerie deels reeds overgenomen in het gewijzigde Profielendocument.

Submontane en laagland rivieren met vegetaties behorend tot het *Ranunculion fluitantis* en het *Callitrichio-Batrachion* (H3260)

Dit habitatype bevindt zich vooral buiten de Natura 2000 begrenzing. Binnen het gebied is de omvang zeer beperkt. Wij stellen voor om de doelstelling bij te stellen: behoud van oppervlakte en verbetering van de kwaliteit.

Wel wijzen wij op de samenhang met de doelen voor IJsvogel, Beekprik en Rivierdonderpad. Zoals hierna nog zal worden aangegeven liggen de leefgebieden van deze soorten ook grotendeel buiten het Veluwe gebied.

Zuurminnende Atlantische beukenbossen met *Ilex* en soms ook *Taxus* in de ondergroei (H9120)

Het habitatype omvat oude beuken- en eikenbossen op lemige bodem, in de meest typische vorm met Hulst (*Ilex aquifolium*) in de struik- en boomlaag. Het verschil met habitatype H 9190 wordt veroorzaakt door de bodemvruchtbaarheid. Hulst is niet kenmerkend voor het habitatype.

De meeste oude eikenbossen dienen derhalve niet als habitatype H9190 (oude zuurminnende eikenbossen) opgevat te worden. De oppervlakte wordt als gunstig en de kwaliteit als matig ongunstig beoordeeld. Op de Veluwe wordt gestreefd naar omzetting van delen van naaldbossen naar loofbossen.

Doelstelling: uitbreiding van oppervlakte en verbetering van kwaliteit.

Sub-Atlantische en midden-Europese wintereikenbossen of eikenhaagbeukenbossen behorend tot het *Carpinion-betuli* (H9160)

Dit habitatype komt conform de definitie in het gewijzigde profielendocument en de Factsheets Habitattypen in de provincie Gelderland (Alterra, 2008) niet voor. Wij stellen voor dit habitatype niet meer op te nemen.

Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met *Quercus robur* (H9190)

Dit habitatype is gebonden aan de arme, droge, hogere zandgronden. We rekenen alleen oude bosgroeiplaatsen en oude bossen tot dit type. De groeiplaatsen zijn vaak sterk geaccidenteerd (reliëfrijke, overstoven terreinen) en onduidelijk begrensd ten opzichte van aangrenzende heide (strubbenbossen). Bijzondere groeiplaatsen vormen de randwallen in de directe nabijheid van stuifzanden. De hoge natuurwaarde van het habitatype doet zich vooral voor op de oude bosgroeiplaatsen. Andere vormen zijn strubbenbos als gedegradeerd overbegraasd bos (de heide met struiken) en de hierboven genoemde randwallen.

De huidige oppervlakte kan als gunstig worden aangemerkt, de kwaliteit als matig ongunstig. Op de Veluwe wordt gestreefd naar omzetting van delen van naaldbossen naar loofbossen.

Wij stellen voor als doelstelling voor de Veluwe voor dit type: uitbreiding van oppervlakte en verbetering van kwaliteit.

Beekbegeleidende bossen (H91E0)

Dit habitatype bevindt zich vooral buiten de Natura 2000 begrenzing. Binnen het gebied is de omvang zeer beperkt. Wij stellen daarom voor het doel voor dit type (uitbreiding verspreiding en oppervlakte en verbetering kwaliteit) naar beneden bij te stellen. Het haalbare doel is behoud van oppervlakte en verbetering van de kwaliteit.

10.2 Broedvogels

Uit het landelijk Atlasproject dat SOVON heeft uitgevoerd voor de periode 1998-2000 blijkt dat voor een deel op de Veluwe aangewezen broedvogels onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Daarom heeft de provincie aanvullende onderzoek laten verrichten. Voor Boomleeuwerik, Roodborsttapuit (beiden algemene broedvogel op de Veluwe) en Zwarte specht (voorkomen over de gehele Veluwe) zijn statistisch verantwoorde steekproeven in het veld uitgevoerd.

Gegevens voor de Nachtzwaluw zijn aangevuld met de data die een uitvoerige inventarisatie in het Jaar van de Nachtzwaluw (2007) heeft opgeleverd. Voor de soorten Tapuit, Draaihals, Grauwe klauwier, IJsvogel, Duinpieper, alle soorten met specifieke habitateisen, is vlakdekkend veldonderzoek verricht. Voor de Wespandief is in 2007 een langjarig veldonderzoek uitgezet. Vanaf 2008 is dit uitgebreid met zenderonderzoek.

Genoemde onderzoeken, aangevuld met gegevens van terreineigenaars, hebben geresulteerd in een rapportage: Factsheets van broedvogels in Natura 2000-gebieden in Gelderland (SOVON, 2008).

Naast algemene en gebiedsspecifieke gegevens ten aanzien van status, voorkomen en knelpunten zijn met behulp van deze gegevens leefgebiedenkaarten opgesteld.

Wij vragen uw aandacht voor de wijze waarop de leefgebieden van de broedvogels op de Veluwe in kaart zijn gebracht. Tot voor het verschijnen van genoemd rapport was geen onderbouwde methode voorhanden om het leefgebied van de soorten in kaart te brengen.

Op grond van genoemd rapport stellen wij wijzigingen in de doelstelling voor de volgende broedvogels:

Wespendief (A072)

Geformuleerd doel voor de Wespendief: behoud van omvang en kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 150 paren.

Zoals hierboven vermeld is in 2007 gestart met langjarig onderzoek naar het voorkomen en het ruimtegebruik van de Wespendief. De totale populatie op de Veluwe wordt anno 2008 geschat op 70-90 broedparen, op basis van de voorlopige resultaten met data van ca. 30% van de oppervlakte Natura 2000 Veluwe.

Uit analyse van de gegevens wordt nu geconcludeerd dat aantalschattingen van 150 broedparen in het verleden veel te optimistisch zijn ingeschat en dat tevens sprake is van een neerwaartse trend.

Voor een goede, verantwoorde schatting van de populatie Wespendieven op de Veluwe moeten de resultaten uit het langjarig onderzoek worden afgewacht (rond 2011).

Wij wijzen er overigens op dat fluctuaties in de populaties mogelijk mede veroorzaakt worden door het verblijf van de soort in de regenwouden rond de evenaar in West- en Centraal Afrika gedurende bijna 8 maanden per jaar.

Voorts blijkt uit de inventarisatie dat het leefgebied van de wespndief de gehele Veluwe omvat. Er zijn echter versturende elementen zoals verkeer (onder meer rijkswegen), verblijfsrecreatie en intensief benutten van randen voor dagrecreatie, die vooral de foerageercondities beperken. Terugdringen van deze menselijke activiteiten is niet haalbaar en betaalbaar.

De systematiek van de Natuurbeschermingswet vereist dat bestaande en nieuwe activiteiten worden beoordeeld op hun significante effecten voor het behoud van de soort. Er is over het effect van menselijke activiteit op de soort en op de ontwikkeling van de populatie op dit moment onvoldoende bekend om activiteiten hierop te kunnen beoordelen. In het beheerplan zetten wij met name in op nader onderzoek van de Wespendief.

De doelstelling dient zich, totdat meer zicht op de soort is verkregen, te richten op behoud van de kwaliteit van het leefgebied van de Wespendief.

Draaihals (A233)

Doelstelling voor de Draaihals: Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 100 paren.

Tot voor kort had de Draaihals de status van broedvogel op de Veluwe. In de vorige eeuw lag het aantal broedparen ruim boven de honderd. Belangrijke broedterreinen liggen (lagen) vooral op de centrale en zuidelijke Veluwe. Vanaf eind jaren negentig is er een zeer sterk dalende trend die anno 2009 de onderzoekers doet concluderen dat de Draaihals als regelmatige broedvogel op de Veluwe is verdwenen. Op dit moment is de status: incidenteel broedvogel. Er zijn voor deze enorme achteruitgang geen eenduidige oorzaken aan te wijzen. Er zijn wel aanwijzingen dat het verdwijnen van berken op de heiden en vergrassing van schrale vegetaties als ook de versturende invloed van recreatieve activiteiten en autoverkeer negatieve invloeden hebben. Mogelijk heeft de soort ook problemen in zijn overwinteringsgebied in Afrika.

Het potentieel leefgebied van de Draaihals is op de Veluwe aanwezig maar heeft baat bij de realisering van de doelen die voor habitattypen van het Droge zandlandschap zijn geformuleerd. Wij stellen voor de doelstelling als volgt te wijzigen.

Doel: Verbetering van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied van de Draaihals door realisering van de instandhoudingsdoelen voor stuifzandheide (H2310), droge heide (H4030) en heischrale graslanden (H6230).

Duinpieper (A255)

Doel voor de Duinpieper: uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 40 paren

Huidige status van de Duinpieper: uitgestorven.

Ook voor de Duinpieper geldt dat realisering van doelen geformuleerd voor habitattypen (in dit geval stuifzandheide H2310, stuifzand H2330, droge heide H4030) de enige mogelijkheid voor terugkeer van de Duinpieper biedt.

Wij stellen voor de doelstelling als volgt te wijzigen:

Doel: Verbetering van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied van de Duinpieper door realisering van de doelen voor stuifzandheide H2310, stuifzanden (H2330), droge heide (H4030) en heischrale graslanden (H6230).

Tapuit (A277)

Doel voor de Tapuit: uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 100 paren.

De populatie op de Veluwe wordt geschat op 20-25 paar. De populatie is beperkt en de omstandigheden voor toename zijn nagenoeg afwezig. Ook voor de Tapuit geldt dat realisering van doelen voor habitattypen stuifzandheide (H2310), stuifzand (H2330) en droge heide (H4030), voorwaarde is voor uitbreiding van omvang en kwaliteit van het leefgebied van deze soort.

Doel: Verbetering van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied van de Duinpieper door realisering van de doelen voor stuifzandheide (2310), stuifzanden (H2330) en droge heide (H4030).

Zwarte Specht (A236)

Voor de Zwarte Specht (A236) is als doelstelling een leefgebied met een draagkracht voor 430 broedparen opgenomen. U gaat er van uit dat dit aantal reeds aanwezig is en dat kan worden volstaan met een behoudsdoelstelling. Op grond van informatie over het meest recente onderzoek in het kader van het landelijk atlasproject broedvogels van SOVON (1998-2000) kan worden betwijfeld of dit een realistisch beeld. Op grond van het onderzoek wordt het aantal broedparen anno 2005 geschat op 350 tot 400. De soort komt op de Veluwe voor vanwege het naalddhout (foerageerplekken) in combinatie met ruim aanbod van nestbomen (vooral oude beuken). Gelet op de ontwikkeling in het areaal naalddhout is de behoudsdoelstelling het maximaal haalbare. Het streefgetal zou moeten worden bijgesteld.

Wij stellen tevens voor dat realisering van de doelen voor habitattypen H2310, H2330, H4030 ten koste mag gaan van leefgebied van de Zwarte specht (zie Prioritering van doelen hieronder) Wij stellen voor het doel voor behoud van omvang en verbetering van kwaliteit van het leefgebied. De omvang van het leefgebied kan op gespannen voet komen te staan ten gunste van de realisatie van de gewenste omvang van de leefgebieden voor andere soorten zoals de Duinpieper, Draaihals en Tapuit. Daarom geven wij aan het eind van deze paragraaf een prioritering van de instandhoudingsdoelstellingen aan.

IJsvogel (A229)

Doel voor de IJsvogel: behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 30 paren

Opgemerkt dient te worden dat het leefgebied van de IJsvogel zich grotendeels buiten de begrenzing van Natura 2000 Veluwe uitstrekt. De soort heeft zich de afgelopen jaren bij zachte winters goed ontwikkeld, maar is kwetsbaar gebleken voor strengere winter zoals die van 2008/2009. Wij ondersteunen de behoudsdoelstelling. Om zicht te krijgen op de ontwikkeling van de soort als bijdrage aan de biodiversiteit beperken wij de monitoring van de ontwikkeling niet tot het Natura 2000-gebied, maar laten die ook uitstrekken tot de beken aan de oostelijke zijde van de Veluwe bij Epe en Apeldoorn.

10.3 Soorten

Gevlekte witsnuitlibel (H1042)

De doelstelling voor deze soort is uitbreiding verspreiding, omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie tot een duurzame populatie van ten minste 500 volwassen individuen.

Hoewel er een volledige, vlakdekkende inventarisatie ontbreekt (de Veluwe heeft ca. 350 vennen) wordt aangenomen dat deze typische laagveensoort maar in zeer beperkte aantallen voorkomt op de hogere zandgronden, waarbij zeker geen sprake is van een (meta)populatie. Van Gelderland zijn na 1990 4 locaties in stilstaand water bekend op de Veluwe. De beschikbare data bestaan uit losse waarnemingen.

Ecologisch gezien is de Gevlekt witsnuitlibel niet te beschouwen als een graadmeter voor de biodiversiteit op de Veluwe.

De doelstelling voor de soort: een leefgebied voor een duurzame populatie van tenminste 500 volwassen individuen is niet haalbaar. In het beheerplan worden binnen de beperking van het gebied (hogere zandgronden) wel optimale leefomstandigheden voor de Gevlekte witsnuitlibel gecreëerd.

Wij stellen voor de Gevlekte Witsnuitlibel geen kwantitatieve doelstelling in het Aanwijzingsbesluit op te nemen. De soort lift mee op de instandhoudingsdoelstellingen voor onder meer de vennen in het gebied. De komende planperiodes wordt gemonitord hoe de soort zich ontwikkelt.

Beekprik (H1096)

U stelt in het concept-aanwijzingsbesluit een uitbreiding van de verspreiding, de omvang en een verbetering leefgebied voor de Beekprik voor. Tevens geeft u aan dat de Beekprik doorgaans niet in de sprengkoppen, maar verder stroomafwaarts zijn leefgebied heeft. Met name aan de door u genoemde oostkant (tussen Apeldoorn en Epe) is dat het geval. De Beekprik heeft echter zijn leefgebied vooral stroomafwaarts buiten de huidige voorgestelde begrenzing. Er zijn twee opties mogelijk: de beken verder stroomafwaarts mee begrenzen of het doel uitbreiding van omvang van leefgebied niet op te nemen en de ontwikkeling van de soort ook buiten het gebied te monitoren.

Ons voorstel is de waterlopen van de beken verder stroomafwaarts mee te begrenzen. Het gaat hier dan alleen om het begrenzen van de waterloop, inclusief de directe oevers in verband met de effecten van beplanting. Dit geeft de ruimte om het leefgebied zowel in omvang als in kwaliteit verder uit te bereiden, en dus het doel te behouden zoals het is. De uitbreiding met de waterlopen heeft geen beperkende invloed op bijvoorbeeld het huidige landbouwkundig gebruik en eventuele toekomstige ontwikkelingen.

In het beheerplan wordt aangegeven dat de ontwikkeling van de soort zal worden gemonitord, waarbij de monitoring zich richt op de waterloop plus de directe oevers.

De doelstelling luidt: behoud van de omvang van het leefgebied uitbreiden, de kwaliteit ervan te verbeteren en de populatie behouden.

Rivierdonderpad (H1163)

U stelt in het Ontwerp-aanwijzingsbesluit een uitbreiding van de omvang en het behoud van de kwaliteit van het leefgebied voor de Rivierdonderpad voor.

De populatie die u noemt in de Hierdensche beek is een populatie die na het droogvallen van de beek via het Veluwerandmeer de beek weer heeft gekoloniseerd, of in een niet drooggevalven stuk heeft weten te overleven. Voor de Rivierdonderpad zijn de beken tussen het Veluwerandmeer en de Veluwe van groot belang. Deze beken vallen ver buiten de huidige voorgestelde begrenzing van de Veluwe. De beken worden gekoloniseerd vanuit het Veluwerandmeer, waarin deze beken uitmonden.

Het doel dient voor de Veluwe te zijn: behoud van kwaliteit en een geringe uitbreiding van omvang van het leefgebied. De Rivierdonderpad zal meeliften met het doel H1096 Beekprik, mede door het voorstel om waterlopen – zonder oevers – aan de oostzijde van de Veluwe mee te begrenzen.

De populatie kan echter beter beschermd worden door de beken tussen het Veluwerandmeer en de Veluwe mee te begrenzen. Het is echter logischer deze op te nemen binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied Veluwerandmeer (nr. 76) en niet vanuit de Veluwe, omdat de kolonisatie via het Veluwerandmeer plaatsvindt. Wij verzoeken u het aanwijzingsbesluit voor dat Natura 2000-gebied aan te passen.

Drijvende waterweegbree (H1831)

Doel is behoud van omvang en kwaliteit van de biotoop voor behoud van de populatie. Uit inventarisaties is gebleken dat deze habitatsoort de afgelopen jaren slechts zeer beperkt is waargenomen. In het ontwerp-aanwijzingsbesluit wordt uitsluitend verwezen naar het voorkomen in de Hierdensche Beek. Uit ons bekende gegevens blijkt een zeer sporadisch en efemeer voorkomen van deze pioniersoort in vennen op de Veluwe. Bij realisatie van de doelen voor habitattypen H3130 (zwakgebufferde vennen) en H3160 (Zure vennen) zullen de voorwaarden voor het vóórkomen van Drijvende waterweegbree worden gerealiseerd. Het vóórkomen van de Drijvende waterweegbree zal in de eerste planperiode worden gemonitord.

Het instandhoudingsdoel voor de Drijvende waterweegbree dient te worden gekoppeld aan de doelen voor de zwakgebufferde vennen (H3130) en de zure vennen (H3160).

Prioritering van doelen

In tegenstelling tot het concept-aanwijzingsbesluit ontbreekt er in het ontwerp-aanwijzingsbesluit een prioritering van doelen. Bij realisering van de doelen kan er een situatie ontstaan waarbij de realisatie van het ene doel wordt verminderd ten gunste van de realisatie van het andere doel. Wij stellen voor de doelen voor de leefgebieden van de Zwarte Specht (A236) en Wespandief (A072) bij te stellen ten gunste van de uitbreidings- en verbindingsdoelen voor de open habitattypen van het droge zandlandschap (H2310, H2320, H2330, H4010, H4030) en de daarmee samenhangende soorten (Duinpieper, Draaihals, Tapuit, Grauwe klauwier, Roodborsttapuit, Boomleeuwerik, Nachtzwaluw).

10.4 Begrenzing

Exclavering

Landbouwgronden zijn in het ontwerp-aanwijzingsbesluit in de tekst geëxclaveerd. Bij sommige landbouwgronden is dat ook op kaart het geval. U geeft hierbij aan dat de tekstuele exclavering daarbij leidend is.

In het beheerplanproces is aan de exclavering nadrukkelijk aandacht besteed. Wij adviseren u om de landbouwgronden alleen tekstueel te exclaveren en niet op kaart. U kunt hierbij namelijk niet volledig zijn. Een bijkomend voordeel is dat bij functieverandering, als bijvoorbeeld het landbouwkundig gebruik wordt gestopt, de exclavering vervalt en de betreffende gronden dan desgewenst, en in afstemming met ander beleid voor de Veluwe, kunnen worden ingezet bij uitbreiding en compensatie van natuurwaarden.

Wij stellen u naar analogie daarvan voor om ook de recreatieterreinen, gekoppeld aan de recreatieve verblijfsfunctie op de Veluwe die daadwerkelijk in gebruik zijn, tekstueel te exclaveren. Tijdens het beheerplanproces bleek onduidelijkheid te bestaan over de vraag of de eigendommen van deze recreatieterreinen wel of niet vallen binnen de huidig voorgestelde tekstuele exclavering van bebouwingen, erven, tuinen en verhardingen. Om hierin duidelijkheid te verschaffen dient u expliciet terreinen gekoppeld aan een recreatieve verblijfsfunctie tekstueel te exclaveren. De natuurbescherming wordt gewaarborgd doordat de nieuwe activiteiten in het kader van externe werking te allen tijden getoetst zullen moeten worden. Bij beëindiging van die functie vervalt de exclavering en kunnen de gronden desgewenst worden ingezet bij uitbreiding en compensatie van natuurwaarden.

Aanpassing grenzen

In het beheerplanproces is door betrokken partijen geconstateerd dat de begrenzing onnauwkeurig en veel gevallen ook onjuist is. Ook in vele van de 500 ingebrachte zienswijzen op

het ontwerp aanwijzingsbesluit wordt ingegaan op de begrenzing. Wij hebben geconstateerd dat er verschillende oorzaken zijn voor de onjuistheden:

- er zijn technische fouten in de aangeleverde shp-file en er is niet altijd een goede match met de kadastrale kaart en topografische ondergrond.
- in het beheerplanproces zijn wij tot habitattypenkaarten en soortenkaarten gekomen. Ook zijn een broedvogelleefgebiedenkaart en een soortenleefgebiedenkaart opgesteld.
- door de verbeteringen aan te brengen en de kaarten met elkaar te confronteren kan volgens ons een verbetering in de begrenzing ontstaan. De genoemde kaarten zijn als Bijlage X bij deze brief gevoegd.

Op dit moment worden de in het beheerplanproces opgedane deskundigheid en verworven gegevens en informatie ingezet bij de verbetering van de begrenzingen die onder uw verantwoordelijkheid plaatsvindt.

10.5 Overige onderwerpen

Verruiming compensatie bos

Natuurontwikkeling op de Veluwe heeft gevolgen voor de oppervlakte bos. Boskap dient te worden gecompenseerd. Compensatie binnen het Natura 2000 gebied Veluwe is niet in alle gevallen mogelijk. Wij dringen er daarom sterk bij u op aan om mogelijkheden voor compensatie te verruimen tot buiten het Natura 2000 gebied en de mogelijkheden voor vrijstelling van compensatieplicht op grond van de Boswet voor Natura 2000-maagregelen te verruimen. Dit komt de haalbaarheid en betaalbaarheid van de doelen ten goede.

Haalbaar en betaalbaar

In het beheerplan sluiten wij waar mogelijk aan bij beleid dat voor de Veluwe in gang is gezet en bij projecten die lopen of op het punt staan te beginnen. Daardoor blijven de kosten die het beheerplan met zich mee brengt bovenop bestaande initiatieven, beperkt. Dit beeld kan veranderen als vanwege meer zicht op het ammoniakvraagstuk en vanwege beperking van grote onttrekkingen agrarische en niet-agrarische bedrijven zouden moeten worden verplaatst, indien dat niet al in ander beleid is voorzien. Evenzo kunnen versnelde verdergaande technische investeringen bij agrarische bedrijven leiden tot hogere kosten. Ook eventuele schadeclaims kunnen leiden tot veel hogere kosten voor de uitvoering van het beheerplan.

De economische effecten van het beheerplan zijn nog moeilijk te overzien. Doordat productiebos wordt omgezet in open habitats (zoals stuifzandheide) en bos met natuurfunctie, gaat de opbrengst van productiebossen op de langere termijn verloren. Dit gaat met name ten koste van inkomsten van terreinbeherende organisaties.

De economische effecten op de agrarische sector kunnen pas in beeld worden gebracht, nadat er meer duidelijkheid is over het stikstof/ammoniakvraagstuk. Onduidelijk is nog hoe de effecten op de intensieve veehouderij vanwege Natura 2000 zich verhouden tot de effecten die in beeld zijn gebracht rond de Reconstructieplannen. De effecten voor overige agrarische bedrijven en voor de grondgebonden veehouderijen zijn nog niet in beeld.

Zoals aangegeven is het niet haalbaar en betaalbaar om voor bepaalde soorten zoals de Wespandief doelstellingen te realiseren die voor het gehele gebied van de Veluwe gelden. Bij de doelformulering zal rekening gehouden moeten worden met accentverschillen tussen de verschillende delen van de Veluwe, vanwege de menselijke activiteiten op de Veluwe, zoals gemotoriseerd verkeer op rijkswegen en provinciale wegen, recreatie en overige bedrijvigheid. De effecten van het realiseren van doelstellingen voor broedvogels voor de gehele Veluwe heeft naar verwachting vergaande economische effecten voor verkeer, allerlei vormen van recreatie en overige bedrijvigheid op de Veluwe.

11. Slotopmerkingen

Aantallen van soorten

Wij hebben in onze zienswijze op de eerste tranche aanwijzingsbesluiten in 2007 aangegeven dat wij het opnemen van aantallen individuen of paren van soorten niet wenselijk achten. De resultaten van de inventarisaties in het kader van de opstelling van de beheerplannen, bevestigen ons in deze zienswijze. U bent daarin in al ten dele tegemoet gekomen doordat u zich richt op de draagkracht van gebieden met een bepaalde omvang voor indicatieve aantallen. In dit advies wezen wij in bovenstaande paragrafen op de problemen rond de aantallen die genoemd zijn voor de Gevlekte Witsnuitlibel (H1042) voor Teeselinkvken en voor de Wespendif (A072) en andere soorten voor de Veluwe. Ook voor de Rijntakken hebben wij u geadviseerd de aantallen in de doelstellingen los te laten.

Wij dringen er bij u op aan om voort te gaan op de weg van het ten hoogste noemen van indicatieve aantallen en om vooral in te zetten op het creëren van gunstige omstandigheden (kwaliteit en oppervlakte van potentiële leefgebieden). Om redenen die in deze bijlage zijn genoemd, zijn diverse aantallen in de doelstellingen uit de ontwerpbesluiten namelijk niet haalbaar. Over de haalbaarheid van bijgestelde kwantitatieve doelstellingen kan slechts worden gespeculeerd. Daarnaast bemoeilijkt het opnemen van de aantallen het planvormingsproces voor de beheerplannen en wordt het draagvlak voor de plannen bedreigd. Het accent dient te liggen op de doestellingen voor de omvang en de kwaliteit van de leefgebieden.

Kamsalamander

Zoals in paragraaf 7 is aangegeven is voor de Kamsalamander (H1166) volgens ons een algemene leefgebiedenbenadering effectiever voor de instandhouding en verbetering van de soort die uitgaat van de begrensde natura 2000 gebieden. Er zijn goede perspectieven voor deze soort in diverse andere delen van onze provincie dan enkel in de aangewezen Natura 2000 gebieden. Deze kunnen met steun van terreinbeherende organisaties en agrariërs daadwerkelijk worden gerealiseerd. Wij dringen er bij u op aan voor de Kamsalamander de Leefgebiedenbenadering te volgen.

Plan m.e.r.

Wij voeren voor de Rijntakken een plan-m.e.r. uit en zijn voornemens om dat ook voor het beheerplan Veluwe alsnog te doen. Hiertoe gaan wij over omdat in de concepttekst van de beheerplannen uitspraken staan die er op duiden dat negatieve effecten van activiteiten op de instandhoudingsdoelstellingen niet kunnen worden uitgesloten. Er is echter nog veel niet helder over het instrument milieu effectrapportage en de Natura 2000 beheerplannen. Het gevaar is niet denkbeeldig dat naast een plan-m.e.r. alsnog project-m.e.r.'s moeten worden uitgevoerd. Ook is de relatie met passende beoordelingen nog niet eenduidig.

Wij dringen er bij u op aan hierover helderheid te verschaffen en stappen te ondernemen om te voorkomen dat passende beoordelingen altijd een m.e.r.-plicht betekenen en te voorkomen dat er een dubbele m.e.r.-plicht ontstaat.

Bijlage 1 Bronnen: Documenten beheerplannen Natura 2000 Gelderland

- Bijlsma R.J. e.a. Natura 2000 Habitattypen in Gelderland, Alterra rapport 1769, Wageningen 2008
- Gies E. e.a. Ammoniakemissie en –depositie in en rondom Natura 2000-gebieden en beschermde natuurmonumenten in de provincie Gelderland, Alterra-rapport 1850, Wageningen 2009-04-16
- Hille Ris Lambers I. e.a. bestaand gebruik rijksinfrastructuur en Natura 2000-gebieden, Waardenburg rapport, 07-124, Culemborg 2008 (opdrachtgever: Rijkswaterstaat)
- Koepeplan Rijntakken, natura 2000 beheerplannen, 14 november 2008
- Lensink R. e.a. Niet-broedvogels in Natura 2000 gebieden langs Rijn, Waal, IJssel Nederrijn en in Arnhem
- Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch museum Naturalis, KNNV-uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden 2002
- Ontwerp-Beheerplan Natura 2000 Arnhem
- Schut D. e.a. Factsheets natura 2000 Gelderland, Habitatrichtlijnsoorten in Natura 2000-gebieden, Natuurbalans-Limes Divergens, Nijmegen 2008
- Sovon Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland, SOVON-Onderzoeksrapport 2008/14, versie 30-10-2008
- Stichting Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort, Beschermde habitats in Natura 2000 gebied Gelderse Poort: situatie 2007, Kekerdomein 2008
- Stichting Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort, De fauna van de Gelderse Poort, Een overzicht van de interessante ontwikkelingen in de periode 2004-2007
- Weeda E.J. e.a. Inventarisatie ruimteclaims in rivierengebied ten behoeve van natura2000 en de Ecologische Hoofdstructuur, Alterrarapport 1638, Wageningen 2008
- Werkdocument Concept Beheerplan Natura 2000 Bekendelle
- Werkdocument Concept Beheerplan Natura 2000 Landgoederen Brummen
- Werkdocument Concept Beheerplan Natura 2000 Korenburgerveen (volgt na publicatie ontwerp-aanwijzingsbesluit)
- Werkdocument (deel) Concept Beheerplan Natura 2000 Rijntakken
- Werkdocument Concept Beheerplan Natura 2000 Teeselinkven
- Werkdocument Concept Beheerplan Natura 2000 Veluwe
- Werkdocument Concept Beheerplan Natura 2000 Wooldse Veen

Kaarten

Kaart 1 Gebiedskaart Korenburgerveen

Kaart 2 Gebiedskaart Bekendelle

Kaart 3 Habitatkaart Rijntakken (niet bijgevoegd; op aanvraag bij provincie via emailadres NATURA2000@prv.gelderland.nl digitaal beschikbaar (op USB-stick) en voorts direct toegankelijk op www.gelderland.nl/natura2000)